

Drs. M. N. Hoogendoorn RA

De verwerking in de jaarrekening van effecten van stelselwijzigingen

1 Inleiding

Een stelselwijziging in de jaarrekening is een wijziging in de grondslagen en regels bij het inrichten van de jaarrekening. Daarbij kan een onderscheid worden gemaakt tussen:

- stelselwijzigingen met effect op eigen vermogen en/of netto resultaat (wijzigingen in de grondslagen van waardering en resultaatbepaling);
- stelselwijzigingen zonder effect op eigen vermogen en/of netto resultaat (wijzigingen in de consolidatiegrondslagen en in de presentatieregels).

In dit artikel is de aandacht uitsluitend gericht op de stelselwijzigingen met een effect op vermogen en/of resultaat. Daarbij zal worden nagegaan op welke wijze dit effect in de jaarrekening kan worden verwerkt. Aspecten als de toelaatbaarheid van een stelselwijziging of de informatievervalsing over een doorgevoerde stelselwijziging komen in dit artikel niet aan de orde.

In de volgende paragraaf wordt aan de hand van een cijfervoorbeeld een viertal administratieve verwerkingsmethoden geschetst. In paragraaf 3 komen de voorschriften in Nederland met betrekking tot de toe te passen verwerkingsmethode aan de orde. Deze voorschriften zullen vervolgens vanuit een drietal gezichtspunten worden geëvalueerd:

- vanuit bedrijfseconomisch gezichtspunt (paragraaf 4);
- door vergelijking met internationale en buitenlandse voorschriften (paragraaf 5);
- door vergelijking met in de praktijk toegepaste verwerkingsmethoden (paragraaf 6).

In paragraaf 6 zal ook worden ingegaan op de feitelijke winstbeïnvloeding door stelselwijzigingen. De conclusies inzake het adequaat zijn van de Nederlandse voorschriften en de suggesties voor aanpassingen worden beschreven in paragraaf 7.

2 De verwerkingsmethoden

2.1 Een voorbeeld

Een aannemingsmaatschappij heeft aannemingscontracten met een gemiddelde looptijd van vijf jaar. Tot en met het jaar 1984 hanteert de onderne-

ming in haar jaarrekening de zogenaamde 'completed contract method', dat wil zeggen dat de winst op een aannemingscontract pas in de jaarrekening wordt erkend nadat het contract geheel is afgewerkt. In de jaarrekening 1985 wordt een stelselwijziging doorgevoerd: er wordt overgegaan op de 'percentage of completion method', die inhoudt dat de winst gedurende de looptijd van het contract wordt genomen. Voor de toepassing van deze methode gaan wij er hierna van uit dat de methode leidt tot een evenredige verdeling van de totale (verwachte) winst over de looptijd.

De gegevens met betrekking tot de aannemingscontracten luiden als volgt:

- a Op 31 december 1984 waren er twee aannemingscontracten onderhanden, beide met een looptijd van 5 jaar:
 - één contract heeft een op 31 december 1984 resterende looptijd van twee jaar en een gecalculerde winst van $f\ 600.000,-$;
 - één contract heeft een op 31 december 1984 resterende looptijd van een jaar en een gecalculerde winst van $f\ 500.000,-$.
- b In 1984 werd één contract beëindigd, waarop volgens verwachting een winst werd behaald van $f\ 200.000,-$. Dit contract had een looptijd van vier jaar.
- c In 1985 werd één nieuw contract afgesloten, met een geschatte looptijd van acht jaar en een gecalculerde winst van $f\ 560.000,-$.
- d Er zijn geen andere opbrengsten dan uit hoofde van genoemde contracten. Alle kosten van de onderneming zijn in de kostprijs van de contracten verwerkt.

De vragen luiden nu: hoe groot is het effect van deze stelselwijziging en hoe kan dit effect worden verwerkt? Deze vragen kunnen niet los van elkaar worden beantwoord, aangezien de omvang van het effect mede afhangt van de verwerkingswijze¹. In de navolgende subparagrafen behandelen wij de vier mogelijke verwerkingsmethoden.

2.2 De actuele methode

Bij de actuele methode wordt het nieuwe stelsel alleen toegepast in het betrokken jaar en in toekomstige jaren. Deze methode is de enige methode zonder terugwerkende kracht. Dit betekent dat in ons voorbeeld het nieuwe stelsel van 'percentage of completion' alleen wordt toegepast op in en na 1985 afgesloten contracten, terwijl voor eerder afgesloten contracten de 'completed contract method' blijft gelden.

Het resultaat van 1985 is bij toepassing van de actuele methode als volgt opgebouwd:

- winst op afgesloten 'oude' contracten:	$f\ 500.000,-$
- gedeeltelijke winst op 'nieuwe' contracten:	
$1/8 \times f\ 560.000,-$	<u>$f\ 70.000,-$</u>
	$f\ 570.000,-$

Het effect van de stelselwijziging op het resultaat van 1985 is bij toepassing van deze methode derhalve:

- resultaat 1985 met stelselwijziging:	f 570.000,-
- resultaat 1985 zonder stelselwijziging:	<u>f 500.000,-</u>
effect:	+ f 70.000,-

Dit effect is het bruto-effect vóór belasting. Het netto-effect na belasting is (bij een belastingpercentage van 42): $0,58 \times f 70.000,- = + f 40.600,-$. Voor de eenvoud zien wij in het navolgende van de belasting af.

2.3 De cumulatief effect in resultaat methode

Deze en de volgende methoden passen het nieuwe stelsel toe met terugwerkende kracht (retro-actieve methoden). In die situatie is het zinvol om voor de vaststelling van het effect van de stelselwijziging onderscheid te maken tussen:

- het jaareffect (het verschil in resultaat/vermogen tussen het oude en het nieuwe stelsel, dat toe te schrijven is aan het betrokken jaar);
- het cumulatief effect (het verschil in resultaat/vermogen tussen het oude en het nieuwe stelsel, dat toe te schrijven is aan voorgaande jaren).

Het jaareffect 1985 is in ons voorbeeld:

- resultaat 1985 volgens nieuwe stelsel:	
$1/5 \times f 600.000,- + 1/5 \times f 500.000,- +$	
$1/8 \times f 560.000,- =$	f 290.000,-
- resultaat 1985 volgens oude stelsel:	<u>f 500.000,-</u>
jaareffect:	- f 210.000,-

In ons voorbeeld heeft het jaareffect alleen betrekking op het resultaat, niet op het vermogen. Het jaareffect komt in de balans en/of winst- en verliesrekening niet tot uitdrukking, omdat de jaarrekening 1985 alleen wordt opgesteld volgens het nieuwe stelsel. Uiteraard is wel informatieverschaffing in de toelichting mogelijk.

Het cumulatief effect 1985 is in ons voorbeeld gelijk aan de onder het oude stelsel tot en met 1984 nog niet geboekte winst op aannemingscontracten, die wel geboekt zou zijn indien het nieuwe stelsel zou zijn toegepast:

$$3/5 \times f 600.000,- + 4/5 \times f 500.000,- = + f 760.000,-$$

Met dit bedrag dient de waardering van het onderhanden werk op de beginbalans te worden aangepast.

De drie verschillende retro-actieve methoden (par. 2.3, 2.4 en 2.5) zijn eensgezind over de verwerking van het jaareffect (namelijk in het resultaat, tenzij het effect naar de aard van de stelselwijziging op het eigen vermogen betrekking heeft), maar verschillen op het punt van de verwerking van het cumulatief effect.

De cumulatief effect in resultaat methode neemt het cumulatief effect in aanmerking in de winst- en verliesrekening in het jaar van stelselwijziging. Het resultaat van 1985 is dan volgens deze methode $f 290.000,- + f 760.000,- = f 1.050.000,-$.

Het totale effect op het resultaat 1985 bij toepassing van de cumulatief effect in resultaat methode is:

- resultaat 1985 met stelselwijziging:	f 1.050.000,-
- resultaat 1985 zonder stelselwijziging:	f 500.000,-
effect:	+ f 550.000,-

Dit is gelijk aan de som van het hiervoor berekende jaareffect (- f 210.000,-) en cumulatief effect (+ f 760.000,-).

2.4 De cumulatief effect in eigen vermogen methode

Zoals uit de naamgeving van de methode al kan worden afgeleid, verwerkt de cumulatief effect in eigen vermogen methode het cumulatief effect als een rechtstreekse mutatie van het eigen vermogen per het begin van het boekjaar waarin de stelselwijziging plaatsvindt. Het resultaat 1985 is dan f 290.000,-.

Bij toepassing van deze methode kan het effect van de stelselwijziging als volgt worden bepaald:

- effect op resultaat (= jaareffect):	- f 210.000,-
- effect op vermogen (= cumulatief effect):	+ f 760.000,-

2.5 De herzieningsmethode

Kenmerk van de herzieningsmethode is dat de cijfers van voorgaande jaren worden herzien met toepassing van het nieuwe stelsel. Daarbij zijn enkele varianten te onderscheiden:

- A Alleen herziening van posten die betrekking hebben op in het jaar van stelselwijziging aanwezige activa en passiva:
 - A.1 Alleen herziening van het voorgaande jaar;
 - A.2 Herziening van meerdere voorgaande jaren.
- B Herziening van alle posten:
 - B.1 Alleen herziening van het voorgaande jaar;
 - B.2 Herziening van meerdere voorgaande jaren.

Bij alle varianten van de herzieningsmethode is het resultaat 1985 f 290.000,-. Evenals bij de cumulatief effect in eigen vermogen methode wordt het cumulatief effect rechtstreeks in het eigen vermogen gemuteerd. Bij de cumulatief effect in eigen vermogen methode geschiedt dit als een directe mutatie in 1985, bij de herzieningsmethode is sprake van een indirecte mutatie, omdat de mutatie in het eigen vermogen een gevolg is van de herziening van voorgaande jaren. Voor iedere variant van de herzieningsmethode geldt derhalve dat het effect van de stelselwijziging in 1985 gelijk is aan:

- effect op resultaat (= jaareffect):	- f 210.000,-
- effect op vermogen (= cumulatief effect):	+ f 760.000,-

Bij de herzieningsmethode heeft de stelselwijziging echter ook effect op andere jaren. De omvang van dit effect verschilt per variant.

Bij *variant A.1* wordt het resultaat van 1984 als volgt berekend:

- gedeeltelijke winst op in 1985 nog lopende contracten:	
$1/5 \times f 600.000,- + 1/5 \times f 500.000,- =$	$f 220.000,-$
- volledige winst op in 1984 afgerond contract:	$f 200.000,-$
resultaat 1984:	$f 420.000,-$

Voorts dient een cumulatief effect 1984 te worden onderkend voor de in 1985 nog lopende contracten: $2/5 \times f 600.000,- + 3/5 \times f 500.000,- = + f 540.000,-$.

Dit cumulatief effect kan of in het resultaat 1984 worden geboekt of als een rechtstreekse mutatie in het eigen vermogen 1984.

Het totale effect in 1984 van de stelselwijziging is:

- jaareffect: $f 420.000,- - f 200.000,- =$	$+ f 220.000,-$
- cumulatief effect:	$+ f 540.000,-$
totaal effect 1984:	$+ f 760.000,-$

Zoals kan worden geconstateerd is het totaal effect 1984 gelijk aan het cumulatief effect 1985. Dit is geen toeval. Het cumulatief effect is in wezen de sommering van jaareffecten van voorgaande jaren.

Bij *variant A.2* worden ook één of meer jaren vóór 1984 aangepast. Er van uitgaande dat zowel 1983 als 1984 worden herzien en dat in 1983 geen contracten zijn afgerond, betekent deze variant A.2 in ons voorbeeld het volgende:

- resultaat 1984:	$f 420.000,-$
(jaareffect: $+ f 220.000,-$)	
- resultaat 1983: $1/5 \times f 600.000,- + 1/5 \times f 500.000,- =$	$f 220.000,-$
(jaareffect: $+ f 220.000,-$)	
- cumulatief effect 1983: $1/5 \times f 600.000,- +$	
$2/5 \times f 500.000,- =$	$+ f 320.000,-$
(in resultaat of in eigen vermogen).	

In vergelijking met de varianten A wordt bij de varianten B het nieuwe 'percentage of completion' stelsel ook toegepast op de in 1985 reeds afgeronde contracten.

Het resultaat 1984 bij *variant B.1* is dan:

$1/5 \times f 600.000,- + 1/5 \times f 500.000,- + 1/4 \times f 200.000,- =$	$f 270.000,-$

Het jaareffect 1984 is derhalve $+ f 70.000,-$

Het cumulatief effect 1984 kan als volgt worden berekend:

$2/5 \times f 600.000,- + 3/5 \times f 500.000,- + 3/4 \times f 200.000,- =$	$+ f 690.000,-$

Wederom kan worden geconstateerd dat jaareffect 1984 plus cumulatief effect 1984 gelijk is aan cumulatief effect 1985.

De cijfers voor *variant B.2* (bij aanpassing van 1983 en 1984) luiden:

- resultaat 1984: f 270.000,-
(jaareffect: + f 70.000,-)
- resultaat 1983: f 270.000,-
 $1/5 \times f 600.000,- + 1/5 \times f 500.000,-$
 $+ 1/4 \times f 200.000,- =$
(jaareffect: + f 270.000,-)
- cumulatief effect 1983: + f 420.000,-
 $1/5 \times f 600.000,- + 2/5 \times f 500.000,-$
 $+ 2/4 \times f 200.000,- =$
(in resultaat of in eigen vermogen).

2.6 Conclusie

Uit het voorgaande kan worden afgeleid dat het gepresenteerde beeld van vermogen en resultaat in de situatie van een stelselwijziging aanzienlijk kan worden beïnvloed door de keuze van de administratieve verwerkingsmethode. Zo kan in ons voorbeeld het resultaat van 1985 bedragen:

- f 290.000,- (bij cumulatief effect in eigen vermogen methode en herzieningsmethode);
- f 500.000,- (indien geen stelselwijziging wordt doorgevoerd);
- f 570.000,- (bij actuele methode);
- f 1.050.000,- (bij cumulatief effect in resultaat methode).

Voorts kunnen ook al dan niet de cijfers van voorgaande jaren worden aangepast, waarbij weer verschillende varianten te onderkennen zijn.

3 De voorschriften in Nederland

3.1 De Richtlijn van de Raad voor de Jaarverslaggeving

Bij gebrek aan wettelijke voorschriften inzake de te volgen administratieve verwerkingsmethode bij een stelselwijziging, heeft de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ) hierover enkele bepalingen opgenomen in haar Richtlijn 1.06 'Stelselwijzigingen en de verwerking in de jaarrekening van effecten van stelselwijzigingen' (januari 1984).

De RJ stelt twee verwerkingsmethoden voorop: de cumulatief effect in resultaat methode en de herzieningsmethode. Onder voorwaarden is ook de cumulatief effect in eigen vermogen methode toegestaan. De actuele methode is echter verboden.

Het verbod van toepassing van de *actuele methode* is een gevolg van het beginsel van de gelijktijdige stelselmatigheid: voor gelijksoortige activa/activiteiten dienen zo veel mogelijk dezelfde grondslagen en regels te worden toegepast. De actuele methode kan leiden tot een doorbreking van dit beginsel (zie 2.2). Voor zover daarvan geen sprake is (namelijk in de gevallen waarin de stelselwijziging geen directe invloed heeft op balansposten), is de actuele methode wel aanvaardbaar; overigens is dan door het ontbreken van een cumulatief effect de uitkomst van de toepassing van deze methode gelijk aan die van de beide cumulatief effect methoden.

Met betrekking tot de toepassing van de *cumulatief effect in resultaat methode* geeft de RJ ook specifieke regels voor de presentatie van het resultaat:

- het totale effect van de stelselwijziging dient te worden verwerkt in het bedrijfsresultaat, tenzij de wijziging betrekking heeft op andere dan tot het bedrijfsresultaat te rekenen posten; in dat geval wordt het effect als buitengewone bate of last gerubriceerd;
- dat gedeelte van het effect van de wijziging dat betrekking heeft op voorgaande jaren (derhalve het cumulatief effect) dient binnen het bedrijfsresultaat als bijzondere bate of last te worden gepresenteerd.

Overigens geldt bij alle methoden dat het effect netto dient te worden berekend, dat wil zeggen met inachtneming van de belasting naar de winst.

Van de verschillende varianten van de *herzieningsmethode*, kiest de RJ expliciet voor variant B.1: alle posten van het voorgaande jaar dienen met toepassing van het nieuwe stelsel te worden herzien; het in dat jaar resterende cumulatief effect dient te worden verwerkt als een rechtstreekse mutatie in het eigen vermogen aan het begin van dat jaar. De A-varianten stuiten wederom op het bezwaar van het doorbreken van het beginsel der gelijktijdige stelselmatigheid. De B.2 variant ging de RJ blijkbaar te ver: aanpassing van meerjarenoverzichten aan het nieuwe stelsel wordt niet verlangd.

Onder voorwaarden staat de RJ ook de *cumulatief effect in eigen vermogen methode* toe. De methode *dient* te worden toegepast bij een stelselwijziging van historische kosten naar actuele waarde of omgekeerd, en *mag* worden toegepast indien de stelselwijziging een incidenteel of uitzonderlijk karakter vertoont en de invloed per het begin van het boekjaar van grote omvang is. De voorwaarde dat een stelselwijziging een incidenteel of uitzonderlijk karakter vertoont is nauwelijks effectief: gezien het beginsel van volgtijdige stelselmatigheid kan iedere stelselwijziging in elk geval incidenteel worden genoemd. De voorwaarde dat het cumulatief effect van grote omvang is, vereist een nadere invulling: gezien richtlijn 1.05 'Criteria voor opname en vermelding van gegevens' (januari 1984) zal de RJ de grootte van de invloed waarschijnlijk willen relateren aan elementen als het eigen vermogen, het balanstotaal, de omzet of de toegevoegde waarde; naar onze mening geeft een relatie met het resultaat echter een beter aanknopingspunt.

3.2 *Jurisprudentie*

De Ondernemingskamer heeft in twee arresten een uitspraak gedaan over de verwerking in de jaarrekening van de effecten van een stelselwijziging: zowel in het Vulcaansoord-arrest (1977) als in het KSH-arrest (1978) werd 'in het concrete geval' de cumulatief effect in eigen vermogen methode voorgeschreven. In het geval van KSH betrof het de vrijval van de prijsverschillenreserve (herwaarderingsreserve) bij verandering van de waarderingsgrondslag van voorraden, vergelijkbaar met een stelselwijziging van actuele waarde naar historische kosten. In het geval van Vulcaansoord was sprake van een wijziging in de verantwoording van backserviceverplichtingen.

3.3 Voorontwerp van Beschouwing en Ontwerp-Richtlijn

Aan de totstandkoming van de in 3.1 besproken Richtlijn is een tweetal min of meer officiële publikaties voorafgegaan:

- Voorontwerp van Beschouwing Ib.2 ‘Verwerking in de jaarrekening van effecten van stelselwijzigingen’ (december 1975, Tripartiete Overleg);
- Ontwerp-Richtlijn 1.06 ‘Stelselwijzigingen en de verwerking in de jaarrekening van effecten van stelselwijzigingen’ (januari 1981).

Hoewel deze publikaties eigenlijk alleen van historisch belang zijn, besteden wij hieraan toch kort aandacht, gezien de opvallend andere standpunten die hierin worden ingenomen.

In het Voorontwerp van Beschouwing wordt voor bijna alle stelselwijzigingen de cumulatief effect in eigen vermogen methode verplicht voorgeschreven. Alleen voor een wijziging in een schattingsmethode (bijvoorbeeld de afschrijvingsmethode of de dynamische of statische bepaling van voorzieningen) is de cumulatief effect in resultaat methode verplicht.

In de Ontwerp-Richtlijn is voor alle stelselwijzigingen de cumulatief effect in resultaat methode verplicht, waarbij in uitzonderingsgevallen de cumulatief effect in eigen vermogen methode is toegestaan.

Zoals in 3.1 is gebleken is in de Richtlijn wederom een standpuntwijziging doorgevoerd, doordat nu naast de cumulatief effect in resultaat methode de herzieningsmethode een gelijkwaardige optie is.

De (niet nader gemotiveerde) ingrijpende wijzigingen in standpuntbepaling tonen aan dat zich nooit een duidelijke voorkeur voor één of meer van de verschillende methoden heeft afgetekend.

3.4 Fiscale voorschriften

Het fiscale beginsel van de balanscontinuïteit wil zeggen dat het eigen vermogen aan het begin van het boekjaar overeenkomt met het eigen vermogen aan het eind van het vorige boekjaar. Het doel van dit beginsel is te voorkomen dat een bepaald bedrag dubbel dan wel in het geheel niet zou worden belast. De fiscus streeft er naar de ‘totale winst’ gedurende de gehele levensduur van de onderneming te belasten.

Het gevolg van het beginsel van de balanscontinuïteit is dat fiscaal alleen de cumulatief effect in resultaat methode is toegestaan. Uitgaande van de gedachte dat het voor een onderneming gunstiger is belasting later te betalen, zullen vrijwillige stelselwijzigingen in de fiscale jaarrekening meestal een negatief (cumulatief) effect hebben; een positief effect is denkbaar in de situatie dat verliescompensatie mogelijk is.

Strikte toepassing van de cumulatief effect in resultaat methode vindt niet plaats bij een stelselwijziging inzake de waardering van pensioenverplichtingen en behoeft eventueel niet plaats te vinden in de situatie van een gedwongen stelselwijziging met een groot positief cumulatief effect. Wij gaan daar niet verder op in. Wij constateren op deze plaats dat bepaalde bedrijfseconomisch aanvaardbare verwerkingsmethoden (herzieningsmethode, cumulatief effect in eigen vermogen methode) niet in overeenstemming zijn met de doelstelling van de fiscale winstbepaling.

4 Evaluatie van de verwerkingsmethoden

4.1 Inleiding

In deze paragraaf zullen wij de verschillende verwerkingsmethoden evalueren vanuit bedrijfseconomisch gezichtspunt. Met deze evaluatie wordt tevens een evaluatie gegeven van de door de RJ ingenomen standpunten.

Het uitgangspunt voor een bedrijfseconomische beoordeling is gelegen in de primaire functie van de jaarrekening: het verschaffen van een zodanig inzicht dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd. Voor onze problematiek zijn twee aspecten van dit inzicht in het bijzonder van belang:

- de vergelijkbaarheid van uit verschillende perioden stammende financiële informatie;
- de informatiewaarde van het netto-winstcijfer.

Bij de bespreking van de verschillende verwerkingsmethoden laten wij een evaluatie van de actuele methode achterwege. In 3.1 hebben wij immers reeds geconstateerd dat deze methode in strijd kan zijn met het wettelijke en bedrijfseconomische beginsel van de gelijktijdige stelselmatigheid. En voor zover deze strijdigheid niet bestaat komt de actuele methode overeen met de beide cumulatief effect methoden.

4.2 De vergelijkbaarheid van informatie

Voor een goede oordeelsvorming omtrent vermogen en resultaat in een bepaald jaar is het gewenst over vergelijkbare informatie van andere jaren te beschikken. Met betrekking tot het voorafgaande jaar is de eis van vergelijkbare informatieverstrekking vastgelegd in art. 363, lid 5. Informatie is alleen dan goed vergelijkbaar indien deze steeds op dezelfde wijze is opgesteld. Dit betekent onder andere dat vermogen en resultaat van verschillende jaren volgens hetzelfde stelsel dienen te worden bepaald.

Het verschaffen van vergelijkbare informatie kan geschieden op twee principieel verschillende wijzen:

- 1 door middel van de keuze van een bepaalde administratieve verwerkingsmethode, in casu de herzieningsmethode;
- 2 door middel van aanvullende informatieverschaffing; de officiële cijfers van voorgaande jaren worden dan niet gewijzigd, maar wel worden additionele cijfers verstrekt, welke 'pro forma', ten behoeve van de vergelijkbaarheid, zijn aangepast aan het nieuwe stelsel.

Welke van de beide werkwijzen (herzieningsmethode of 'pro forma' aangepaste informatie) verdient naar onze mening de voorkeur?

Het grote bezwaar tegen de herzieningsmethode wordt gevormd door het feit dat daarbij de door de ondernemingsleiding opgestelde, door de register-accountant gecontroleerde, door de Raad van Commissarissen en de algemene vergadering van aandeelhouders vastgestelde en/of goedgekeurde, en door middel van deponering bij het Handelsregister gepubliceerde, jaarrekening in een later jaar alsnog kan worden gewijzigd. Naar onze overtuiging leidt een officiële aanpassing van cijfers van vorige boekjaren tot een ondergraving van het vertrouwen van het maatschappelijk verkeer in de

jaarrekening. Een eenmaal definitief vastgestelde en gepubliceerde jaarrekening mag naar onze mening later niet meer worden gewijzigd. Dit wordt ook gesteld door het Nederlands Instituut van Registeraccountants in Ontwerp ter Discussie 18 (1984): 'Ter vergelijking opgenomen bedragen maken deel uit van de jaarrekening over het gecontroleerde boekjaar en hebben het karakter van toelichting. Deze bedragen worden niet als een jaarrekening op zichzelf beschouwd en vormen derhalve géén nieuwe publikatie van de jaarrekening van het voorgaande boekjaar.' (pag. 1) Hiermee is de herzieningsmethode in beginsel veroordeeld². Wij hebben derhalve een duidelijke voorkeur voor verschaffing van 'pro forma' aangepaste cijfers met handhaving van de officiële cijfers van voorgaande boekjaren.

4.3 De informatiewaarde van het netto-winstcijfer

Een keuze tussen de twee resterende verwerkingsmethoden kan worden gemaakt aan de hand van overwegingen met betrekking tot de informatiewaarde van het netto-winstcijfer, dat is de waarde die gebruikers van de jaarrekening aan het netto-winstcijfer kunnen verbinden voor hun oordeelsvorming en besluitvorming. Hoewel het inzicht voor de goede oordeels- en besluitvorming uiteraard niet alleen behoeft te worden verschaft door het netto-winstcijfer, maar de volledige jaarrekening daarbij een rol speelt, komt onzes inziens toch aan het netto-winstcijfer als zodanig een bijzondere betekenis toe. Het is een kerngetal dat vaak als uitgangspunt dient voor beslissingen van velerlei aard, waaronder de dividendbeslissing, de beleggingsbeslissing en de kredietverleningsbeslissing. Dat het netto-winstcijfer daarbij een zelfstandige rol speelt, wordt enerzijds veroorzaakt door een streven naar doelmatigheid (een groot deel van de informatie over de onderneming wordt in dit cijfer samengevat) en wordt anderzijds veroorzaakt door een gebrek aan specifieke deskundigheid op het gebied van de jaarrekening (waardoor men onvoldoende in staat is de relativiteit van het winstcijfer te onderkennen).

De informatiewaarde van het netto-winstcijfer zullen wij tegen de achtergrond van twee stellingen nader uitwerken:

- het netto-winstcijfer heeft een hogere informatiewaarde, naarmate het minder subjectief is;
- het netto-winstcijfer heeft een hogere informatiewaarde, naarmate het een betere weergave is van de prestaties van de betrokken onderneming in het betreffende jaar.

Onder de mate van subjectiviteit van het netto-winstcijfer verstaan wij de mate waarin dit cijfer is beïnvloed door keuzen van de ondernemingsleiding inzake de administratieve weergave van economische feiten. Het doorvoeren van een stelselwijziging is in onze visie een keuze die de subjectiviteit van het winstcijfer vergroot (tenzij de stelselwijziging een gevolg is van verplicht na te leven voorschriften). De mate waarin de subjectiviteit van het winstcijfer wordt vergroot hangt af van de omvang van het winsteffect van de stelselwijziging. Bij toepassing van de cumulatief effect in resultaat methode is het winsteffect groter dan bij toepassing van de cumulatief effect in eigen

vermogen methode. Om die reden zijn wij van mening dat de cumulatief effect in eigen vermogen methode de voorkeur verdient.

Een van de elementen waarover de gebruiker van de jaarrekening zich een oordeel moet vormen is de prestatie die de ondernemings(leiding) het betrokken jaar heeft geleverd. Het moge duidelijk zijn dat door het betrekken in het perioderesultaat van uit andere perioden stammende posten (in casu het cumulatief effect) het netto-winstcijfer minder goed geschikt is als maatstaf voor de meting van de prestatie in de betreffende periode. Enerzijds kan toepassing van de cumulatief effect in resultaat methode de ondernemingsleiding motiveren een stelselwijziging met een groot positief cumulatief effect door te voeren. Anderzijds kan de vrees voor een negatieve prestatiebeoordeling de ondernemingsleiding er van weerhouden een stelselwijziging door te voeren, welke voor gebruikers wenselijk is, maar welke een groot negatief cumulatief effect kent. Het aspect van een goede prestatiebeoordeling leidt derhalve ook tot een voorkeur voor de cumulatief effect in eigen vermogen methode.

Op basis van het voorgaande menen wij dat uit het gezichtspunt van de informatiewaarde van het netto-winstcijfer de cumulatief effect in eigen vermogen methode de voorkeur verdient boven de cumulatief effect in resultaat methode.

4.4 Evaluatie van de richtlijn

Vanuit bedrijfseconomisch gezichtspunt hebben wij op een drietal onderdelen bezwaar tegen de door de RJ uitgevaardigde bepalingen inzake de te hanteren verwerkingsmethode:

- het toelaten van verschillende methoden naast elkaar;
- de keuze van de methode als zodanig;
- de uitwerking van de cumulatief effect in resultaat methode.

Zoals beschreven in 3.1 laat de RJ de ondernemingsleiding een volledig vrije keuze tussen de cumulatief effect in resultaat methode en de herzieningsmethode, en is onder voorwaarden ook de cumulatief effect in eigen vermogen methode toegestaan. Gezien de grote verschillen voor het resultaat in het jaar van stelselwijziging is een dergelijke vrije keuze beslist ongewenst. De subjectiviteit bij het doorvoeren van een stelselwijziging wordt nu nog versterkt door de subjectiviteit bij de keuze van de verwerkingsmethode.

Pleitend voor het toestaan van één enkele verwerkingsmethode kan uit 4.3 worden afgeleid dat wij opteren voor de cumulatief effect in eigen vermogen methode. Wat dit betreft kunnen wij ons beter vinden in het toenmalige Voorontwerp van Beschouwing dan in de huidige Richtlijn. Indien het wenselijk wordt geacht om meer verwerkingsmethoden toe te staan, dan dient naar onze mening concreet te worden aangegeven in welke omstandigheden een bepaalde verwerkingsmethode verplicht is. Vrije keuze achten wij in elk geval ongewenst.

Afgezien van het bezwaar tegen de cumulatief effect in resultaat methode als zodanig, hebben wij nog een concreet bezwaar tegen de uitwerking van deze methode door de RJ. Zoals beschreven in 3.1 dient het totale effect van de stelselwijziging in beginsel te worden verwerkt in het bedrijfsresultaat, waarbij het cumulatief deel daarvan dient te worden gepresenteerd als een bijzondere post. Naar onze mening dient echter alleen het jaareffect te worden verwerkt in het bedrijfsresultaat en dient het cumulatief effect te worden gepresenteerd als een buitengewone post, buiten het bedrijfsresultaat. Dit volgt naar onze mening uit de door de RJ zelf geformuleerde criteria voor het onderscheid tussen bedrijfsresultaat en buitengewone baten en lasten. In richtlijn 2.71 'De winst- en verliesrekening' (1984) stelt de RJ dat dit onderscheid van belang is voor de analyse van de resultaten: een bate of last dient tot het bedrijfsresultaat te worden gerekend indien deze voortvloeit uit de gewone bedrijfsuitoefening of uit gebeurtenissen of handelingen die weliswaar niet direct tot de gewone bedrijfsuitoefening behoren maar naar hun aard als karakteristiek voor de onderneming zijn te beschouwen. Voorwaarde voor het als buitengewoon mogen aanmerken van een bate of last is voorts dat de bate of last van incidentele aard is. Een stelselwijziging behoort niet tot de gewone bedrijfsuitoefening en kan niet als karakteristiek voor de onderneming worden beschouwd. Het cumulatief effect is voorts een incidentele post. Presentatie onder de buitengewone posten ligt daarom het meest voor de hand. Voor een goede analyse van de resultaten is het onzes inziens zelfs een noodzaak.

5 Internationale en buitenlandse voorschriften

5.1 Inleiding

In deze paragraaf gaan wij na hoe de Nederlandse voorschriften zich verhouden tot de voorschriften van het International Accounting Standards Committee (IASC) en de voorschriften in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk.

5.2 International Accounting Standards Committee

De redactie van International Accounting Standard 8 'Ongebruikelijke posten, posten vorige boekjaren en wijzigingen in grondslagen' (februari 1978) blinkt niet uit door grote duidelijkheid, vooral doordat de tekst van de standaard zelf en die van de toelichting op de standaard niet geheel op elkaar aansluiten. Wij interpreteren IAS 8 zo, dat op basis daarvan alle vier door ons genoemde verwerkingsmethoden zijn toegestaan.

5.3 Verenigde Staten

De primaire methode die de Accounting Principles Board (APB) in Opinion No. 20 'Accounting Changes' (juli 1971) voor vrijwillige stelselwijzigingen voorschrijft is de cumulatief effect in resultaat methode. Daarbij dient het cumulatief effect afzonderlijk in de winst- en verliesrekening te worden getoond, tussen de buitengewone posten en netto-winst in (derhalve als een soort zeer buitengewone post). Belangwekkend is in dit verband ook het in Statement of Financial Accounting Concepts 5 (Financial Accounting Stan-

dards Board, FASB, december 1984) gemaakte onderscheid tussen de begrippen 'earnings' en 'net income': 'net income' is het in de praktijk gangbare netto-winstbegrip en 'earnings' wordt beschouwd als een maatstaf voor meting van de prestaties in een bepaalde periode; als het belangrijkste verschil tussen 'earnings' en 'net income' noemt de FASB het cumulatief effect van een stelselwijziging.

Naast de cumulatief effect in resultaat methode schrijft de APB in enkele limitatief opgesomde gevallen de herzieningsmethode voor. Deze methode wordt ook vaak voorgeschreven bij gedwongen stelselwijzigingen. Voorts is het bij wijziging van de afschrijvingsmethode toegestaan de actuele methode te volgen.

5.4 Verenigd Koninkrijk

Het Britse Accounting Standards Committee schrijft in Statement of Standard Accounting Practice 6 'Extraordinary Items and Prior Year Adjustments' (augustus 1986) de herzieningsmethode voor. Uit de context valt voorts af te leiden dat bij een cumulatief effect van nihil de actuele methode of een cumulatief effect methode is toegestaan.

5.5 Een vergelijking

De vrijblijvende bepalingen van het IASC buiten beschouwing latend, constateren wij de volgende verschillen tussen de richtlijnen in Nederland, de VS en het VK:

- de in Nederland bestaande vrijheid van keuze tussen verschillende verwerkingsmethoden komt in de VS en het VK vrijwel niet voor;
- de keuze van verwerkingsmethode(n) verschilt in de drie landen: in het VK de herzieningsmethode, in de VS primair de cumulatief effect in resultaat methode en secundair de herzieningsmethode (en eventueel de actuele methode), in Nederland primair zowel de cumulatief effect in resultaat methode als de herzieningsmethode, en secundair de cumulatief effect in eigen vermogen methode;
- de uitwerking van de cumulatief effect in resultaat methode in de VS verschilt essentieel van die in Nederland.

Van de drie in 4.4 tegen de Nederlandse voorschriften geuite bezwaren, worden er twee door de oriëntatie buiten de grenzen ondersteund. Onze voorkeur voor de cumulatief effect in eigen vermogen methode vindt echter geen internationale weerklank, terwijl het toch deze methode is die een compromis kan vormen voor het conflict tussen de VS (waar men bang is dat de herzieningsmethode bij vrijwillige stelselwijzigingen leidt tot een aantasting van het vertrouwen van het maatschappelijk verkeer) en het VK (waar men van mening is dat de cumulatief effect in resultaat methode tot een ernstige vertekening van de periodewinst leidt).

6 De praktijk

6.1 Inleiding

In deze paragraaf gaan wij na welke verwerkingsmethoden in de praktijk worden gehanteerd. Daartoe is een onderzoek verricht naar stelselwijzigingen in de jaarrekeningen 1983 en 1984 van de aan de Nederlandse beurs genoteerde ondernemingen in handel en industrie (131 in 1983, 129 in 1984). Het volledige onderzoek is gepubliceerd in Hoogendoorn (1986)³. Een ander recent empirisch onderzoek is gepubliceerd door Van der Wel (1986, 1987). In dit artikel richten wij ons uitsluitend op de verwerkingsmethoden.

6.2 De gekozen verwerkingsmethode

In de genoemde jaren hebben wij in totaal 91 wijzigingen in de grondslagen van waardering en resultaatbepaling geregistreerd. In 19 gevallen zijn de effecten niet vaststelbaar of verwaarloosbaar. Met betrekking tot de resterende 72 gevallen kan een onderscheid worden gemaakt tussen stelselwijzigingen zonder cumulatief effect (22×) en stelselwijzigingen met cumulatief effect (50×).

Voor stelselwijzigingen zonder cumulatief effect vallen de uitkomsten van de actuele methode en die van de beide cumulatief effect methoden samen. De uitkomsten van deze methoden wijken wel af van die van de herzieningsmethode. Tabel 1 geeft een overzicht weer van de gevolgde verwerkingsmethoden.

Tabel 1: Verwerkingsmethoden bij stelselwijzigingen zonder cumulatief effect

Actuele methode/Cumulatief effect methoden	21 (95%)
Herzieningsmethode	1 (5%)
Totaal	22 (100%)

In tabel 2 wordt een overzicht gegeven van de gevolgde verwerkingsmethoden bij stelselwijzigingen met cumulatief effect.

Tabel 2: Verwerkingsmethoden bij stelselwijzigingen met cumulatief effect

Cumulatief effect in resultaat methode	15 (30%)
Cumulatief effect in eigen vermogen methode	26 (52%)
Herzieningsmethode	9 (18%)
Totaal	50 (100%)

In de eerste plaats constateren wij dat in de situatie van aanwezigheid van een cumulatief effect de (niet-toegestane) *actuele methode* niet werd gehanteerd. Een twijfelpunt daarbij is echter de wijziging van waardering van effecten tegen marktwaarde naar waardering tegen aanschaffingsprijs of lagere marktwaarde, waarbij de op moment van stelselwijziging aanwezige effecten worden gewaardeerd tegen de marktwaarde van dat moment (met eventuele afwaarderingen), en dus niet tegen de (oudere) aanschaffingsprijs. Omdat voor deze effecten echter niet het oude stelsel wordt voortgezet, maar min of meer sprake is van een 'gemodificeerde aanschaffingsprijs', zijn deze wijzigingen gerangschikt onder die zonder cumulatief effect.

Een tweede constatering is dat de *herzieningsmethode*, als één van de twee primaire methoden van de RJ, in totaal in slechts 14% van de gevallen werd gehanteerd. Dit kan wellicht mede verklaard worden doordat deze methode pas voor het eerst in januari 1984 door de RJ werd toegestaan. Overigens constateren wij dat in de 62 gevallen waarin niet de herzieningsmethode werd gevolgd in slechts vijf gevallen pro forma aangepaste informatie werd verstrekt, en dan nog alleen een aangepast netto-winstcijfer van het voorgaande jaar.

De tweede primaire methode van de RJ, de *cumulatief effect in resultaat methode*, blijkt evenmin de in de praktijk dominerende verwerkingsmethode te zijn. Met betrekking tot de toepassing van deze methode hebben wij tevens nagegaan op welke wijze het cumulatief effect werd gepresenteerd. Een overzicht daarvan geeft tabel 3. Daaruit blijkt dat in de meeste gevallen het cumulatief effect wordt gepresenteerd als een buitengewone bate of last, terwijl dit naar de strikte criteria van de RJ niet is toegestaan.

Tabel 3: Presentatie cumulatief effect bij cumulatief effect in resultaat methode

Onder bedrijfsresultaat	4 (27%)
Buiten bedrijfsresultaat/Binnen resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening	3 (20%)
Onder buitengewone posten	8 (53%)
Totaal	15 (100%)

Uit tabel 2 blijkt tenslotte dat in de praktijk de *cumulatief effect in eigen vermogen methode* de meest voorkomende verwerkingsmethode is. Van de 26 gevallen waarin deze methode is gevolgd kan in drie gevallen de keuze duidelijk worden verklaard doordat sprake is van een stelselwijziging welke betrekking heeft op een rechtstreekse mutatie in het eigen vermogen. Voorts is in drie gevallen min of meer sprake van overgang van historische uitgaafprijs naar actuele waarde.⁴ In de resterende 20 gevallen was onze inziens volledig sprake van een vrije keuze, waarbij derhalve een voorkeur bestond voor de door de RJ secundair gestelde, maar door ons geprefereerde methode.

6.3 De richting van het effect van de doorgevoerde stelselwijziging

In tabel 4 geven wij aan of het effect van de stelselwijziging op vermogen/resultaat positief of negatief was. Meting van het effect heeft daarbij op de volgende wijze plaatsgevonden:

- bij stelselwijzigingen zonder cumulatief effect: de invloed op de jaarwinst (= jaareffect);
- bij stelselwijzigingen met cumulatief effect: de richting van het cumulatief effect⁵ (welk effect verwerkt kan zijn via het eigen vermogen of via het resultaat).

Tabel 4: Effect van de stelselwijzigingen

<i>Stelselwijzigingen zonder cumulatief effect</i>	<i>Effect positief</i>	<i>Effect negatief</i>	<i>Totaal</i>
- Actuele methode/Cumulatief effect methoden	13	8	21
- Herzieningsmethode	--	1	1
<i>Stelselwijzigingen met cumulatief effect</i>			
- Cumulatief effect in resultaat methode	12	3	15
- Cumulatief effect in eigen vermogen methode	16	10	26
- Herzieningsmethode	6	3	9
	47	25	72

Uit tabel 4 blijkt dat ongeveer tweederde van de stelselwijzigingen een positief effect heeft. Ook bij Van der Wel (1986) heeft ruim tweederde van het aantal stelselwijzigingen met materieel effect een positieve invloed op de winst. Een duidelijke aanwijzing dat positieve cumulatieve effecten bij voorkeur worden verwerkt via het resultaat en negatieve cumulatieve effecten via het eigen vermogen kan niet worden gevonden. Wel is het opvallend dat de cumulatief effect in resultaat methode als zodanig significant vaker wordt gehanteerd bij een positief cumulatief effect dan bij een negatief cumulatief effect. Dit laatste aspect wordt nader uitgewerkt in tabel 5, waar de omvang van het positieve effect wordt gerelateerd aan het resultaat zonder en met stelselwijziging.

Tabel 5: Effecten bij toepassing cumulatief effect in resultaat methode

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
<i>Onder-neming</i>	<i>omvang positief cumulatief effect</i>	<i>omvang jaareffect^a</i>	<i>resultaat zonder stelselwijziging</i>	<i>resultaat met stelselwijziging</i>	<i>(2) in een % van (4)</i>
1	367.843	-	+3.723.639	+4.091.482	9,9%
2	15.162.000	-7.886.000	-5.396.000	+1.880.000	281,0%
3	2.900.000	+400.000	+14.187.000	+17.487.000	20,4%
4	352.000.000	-	+761.000.000	+1.113.000.000	46,3%
5	26.000.000	-	-34.558.000	-8.558.000	75,2%
6	1.038.000	-	-690.000	+348.000	150,4%
7	1.718.000	-	+41.000	+1.759.000	4190,2%
8	4.359.000	-	+1.424.000	+5.783.000	306,1%
9	1.400.000	+300.000	-540.000	+1.160.000	259,3%
10/11	8.000.000	+500.000	+44.270.000	+52.770.000	18,1%
12	46.700.000	-	-141.116.000	-94.416.000	33,1%

Uit bestudering van tabel 5 blijkt dat de invloed van het verwerken van het cumulatief effect op het resultaat in de meeste gevallen zeer groot is. Opvallend is ook dat in drie gevallen een negatief resultaat door toepassing van deze verwerkingsmethode wordt omgebogen in een positief resultaat. Het gevaar van aantasting van de informatiewaarde van het winstcijfer (zie 4.3) is bij de toepassing van de cumulatief effect in resultaat methode

derhalve, gezien de omvang van de winsteffecten in de praktijk, zeker niet denkbeeldig.

6.4 Evaluatie

De in 4.4 op basis van bedrijfseconomische uitgangspunten geuite bezwaren tegen de bepalingen van de RJ worden onzes inziens door de praktijk bevestigd.

Van de vrijheid van keuze van verwerkingsmethoden wordt in de praktijk volledig gebruik gemaakt. Alle toegestane verwerkingsmethoden worden gehanteerd. Daarbij kan nauwelijks verband worden gelegd tussen de aard van de stelselwijziging en de gevolgde verwerkingsmethode.

Ons pleidooi voor toepassing van de cumulatief effect in eigen vermogen methode lijkt door de praktijk te worden ondersteund, gezien het feit dat in de meerderheid der gevallen deze methode wordt gevolgd. Hetzelfde geldt voor ons bezwaar tegen de presentatie van het cumulatief effect bij toepassing van de cumulatief effect in resultaat methode: in meerderheid wordt dit effect gepresenteerd als een buitengewone bate of last.

Een belangrijk praktisch *bezwaar* is tenslotte dat in de gevallen dat niet de herzieningsmethode wordt gevolgd veelal geen pro forma aangepaste cijfers van het voorgaande boekjaar worden verstrekt. De wet verlangt in art. 363, lid 5 dergelijke vergelijkende cijfers wel.

7 Conclusies

Wij concluderen uit het voorgaande dat de bepalingen van de RJ inzake de administratieve verwerking van effecten van stelselwijzigingen gewijzigd dienen te worden. Onze voorkeur gaat uit naar verplichte toepassing van de cumulatief effect in eigen vermogen methode, aangevuld met pro forma aangepaste cijfers van het vorige boekjaar. Voor zover meerjarenoverzichten worden verstrekt, dienen ook deze naar onze mening pro forma te worden aangepast. Daarbij tekenen wij aan dat in haar uitwerking de cumulatief effect in eigen vermogen methode sterke overeenkomst vertoont met de herzieningsmethode, met dat verschil dat bij de herzieningsmethode cijfers van voorgaande jaren niet pro forma maar officieel worden aangepast.

Subsidiar stellen wij dat, indien de RJ niet wenst over te gaan tot het uitsluitend voorschrijven van de cumulatief effect in eigen vermogen methode, de vrije keuze op andere wijze moet worden beperkt: het voorschrijven van een andere verwerkingsmethode of het nader stellen en concretiseren van voorwaarden waaronder voor een bepaalde verwerkingsmethode mag worden gekozen. Indien daarbij de cumulatief effect in resultaat methode wordt voorgeschreven of toegestaan dient naar onze mening het cumulatief effect als een buitengewone post te worden gepresenteerd.

De bereikte conclusies vinden hun oorsprong in een bedrijfseconomische benadering en worden ondersteund door bepalingen in andere landen en door de praktijk in Nederland.

Literatuur

- Danos, Paul, Eugene A. Imhoff, Jr. - *Intermediate accounting* (Prentice-Hall, second edition, 1986, chapter 25 'Accounting Changes and Errors').
- Grinnell, D. Jacque and Corine T. Norgaard - Reporting Changes in Accounting Principles - Time for a Change? (*The Journal of Accountancy*, december 1979, pag. 64 - 72).
- Hoogendoorn, M. N. - Stelselwijzigingen in de jaarrekening (*Gehandhaafd*, Afscheidsbundel Drs. J. C. Brezet, Erasmus Universiteit Rotterdam, 1984, pag. 272 - 298).
- Hoogendoorn, M. N. - *Stelselwijzigingen* (J. Dijkstra (red.), Jaar in-Jaar uit, Verslag van een empirisch onderzoek van jaarrapporten over de jaren 1983 en 1984, Wolters-Noordhoff, 1986, pag. 137 - 167).
- Janzing, G. B. M. - Verwerking van stelselwijzigingen in de jaarrekening (*Accountant - Adviseur*, april 1983, pag. 141 - 146).
- Nederlands Instituut van Registeraccountants - Ontwerp ter Discussie 18 'De accountant en ter vergelijking opgenomen bedragen in de jaarrekening' (1984).
- Schwieger, Bradley J. - A Summary of Accounting for and Reporting on Accounting Changes (*The Accounting Review*, oktober 1977, pag. 946 - 949).
- Wel, F. van der - Stelselwijzigingen in de jaarrekening: een empirisch onderzoek (*Maatschappelijke berichtgeving*, bundel opstellen voor prof. drs. J. W. Schoonderbeek, Kluwer, Deventer, 1986).
- Wel, F. van der - *De motivering van stelselwijzigingen in de jaarrekening* (Maandblad voor Accountancy en Bedrijfshuishoudkunde, mei 1987, pag. 193-207).

Noten

Mijn dank gaat uit naar Prof. Dr. M. A. van Hoepen en Prof. Drs. F. Krens voor hun waardevolle opmerkingen naar aanleiding van een eerdere versie van dit artikel.

1 Vaststelling van de omvang van het effect is ook van belang voor het voldoen aan de bepaling van artikel 384, lid 2, Boek 2 BW, waarin wordt gesteld dat inzicht dient te worden verschaft in de betekenis van de stelselwijziging voor vermogen en resultaat. Een goed inzicht in deze vereist naar onze mening afzonderlijke vermelding van het jaareffect, het cumulatief effect en de gehanteerde verwerkingsmethode.

2 De effecten van de herzieningsmethode in het jaar van stelselwijziging komen overeen met die van de cumulatief effect in eigen vermogen methode, zodat voor de beoordeling van dit aspect kan worden verwezen naar 4.3.

3 De in deze paragraaf voorkomende getallen wijken in lichte mate af van de getallen uit genoemd artikel. Dit wordt veroorzaakt door een iets gewijzigde classificatie. Voorts is op sommige punten sprake van een uitbreiding van de in genoemd artikel beschreven informatie.

4 De overgang van de waardering van een deelneming tegen verkrijgingsprijs naar waardering volgens de vermogensmutatiemethode op basis van de netto vermogenswaarde is hierbij niet meegerekend. Deze wijziging kwam 6 maal voor; 1 maal is deze verwerkt volgens de cumulatief effect in resultaat methode, 5 maal volgens de cumulatief effect in eigen vermogen methode.

5 Het jaareffect speelt hier een ondergeschikte rol, aangezien dit effect kleiner is dan het cumulatief effect. In sommige gevallen was de richting van het jaareffect tegengesteld aan die van het cumulatief effect. Vaak ook kon het jaareffect niet uit de jaarrekening worden afgeleid.

6 Niet in alle gevallen is de omvang van het jaareffect uit de jaarrekening af te leiden.